

EVTANAZIYA: “ÖLÜM HÜQUQU”, YOXSA CİNAYƏT?

Samadagha Samadzada

The Academy of Public Administration, Master Student

GİRİŞ:

Evtanaziya mahiyyət etibarını ilə tarixən əsrlər boyu mövcud olsa da, terminoloji ifadə kimi ilk dəfə olaraq XVII yüzillikdə ingilis alimi və filosofu Frensis Bekon tərəfindən gündəmə gətirilib və yunan dilindən tərcümədə (εὖ – yaxşı, θάνατος – ölüm) “yüngül ölüm” mənasını verir. Frensis Bekon qeyd edirdi ki, “həkimin vəzifəsi nəinki xəstəni sağaltmaq, həmçinin xəstəliyin yaratdığı əzab və izzətləri yüngülləşdirməkdən ibarətdir...”. Professor O.S. Kapinusun mülahizələrinə görə “evtanaziyanın sosial-hüquqi hadisə kimi yaranması və inkişafı tarixi özündə əsas üç mərhələni ehtiva edir”. Birinci mərhələ evtanaziyayı Qədim dünyada mövcud olmuş siyasi-hüquqi təlim əsasında mərhəmət və müəyyən şəraitdə qaçılmazlıq kimi nəzərdən keçirir. İkinci mərhələ Orta əsrlərdə mövcud olmuş dini təlimlər əsasında evtanaziya ideyalarına birmənalı olaraq mənfi münasibət ilə şərtlənir. Üçüncü mərhələ Yeni tarixin başlanğıcı ilə başlamış və bugünədək davam etməkdədir. Bu mərhələ evtanaziyaya münasibətdə fikir pluralizminin mövcudluğu, onun lehinə və əleyhinə olan arqumentlərlə bağlıdır. Müasir dövrdə bir neçə dövlətin evtanaziyayı leqallaşdırması faktı bu mövzu ilə bağlı tibb, bioetika, psixologiya, dinşünaslıq və cəmiyyətin digər müxtəlif sahələrində müəyyən diskussiyaların aktuallaşmasına səbəb olmaqla yanaşı, həmçinin hüquqşünasların da bu məsələyə dair akademik səviyyədə yanaşmalarını zəruri edir.

Evtanaziya anlayışına dair bir çox mülahizələr mövcuddur. Onunla bağlı təriflər müəllifdən müəllifə, qanunvericilikdən qanunvericiliyə dəyişir. Məsələn, professor M.İ. Kovalev “Yaşamaq və ölmək hüququ” əsərində evtanaziyayı “tibbi göstəricilər baxımdan əlacsız vəziyyətdə olan insanın mərhəmət motivi ilə, tibb işçiləri də daxil olmaqla, digər bir şəxs tərəfindən həyatının kəsilməsinə yönəlmiş hərəkət” kimi təsvir edir. İngilis dilinin Oksford lüğətində evtanaziya sözü “müalicə edilə bilməyən və ağırlı xəstəlikdən əziyyət çəkən və ya geri dönməz komada olan pasiyen-

tin ağrısız öldürülməsi” kimi izahını tapır. Evtanaziya anlayışına dair leqal tərif bir çox dövlətlərin qanunvericiliyində öz əksini tapmışdır. Məsələn, 1 aprel 2002-ci il tarixdə evtanaziyayı leqallaşdıran Niderland qanunvericiliyinin müəy-yənəşdirdiyi tərifə əsasən, “bu və ya digər şəxsin öz istəyi ilə həyatına son qoymaq qərarı və həmin qərarın bu işdə maraqlı olmayan şəxs tərəfindən yerinə yetirilməsi evtanaziya adlanır”. Evtanaziyanın tərfi həmçinin milli qanunvericiliyimizdə təsbit edilmişdir. Belə ki, “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 38-ci maddəsində qeyd olunur: “Evtanaziya, yəni xəstənin xahişi ilə onun ölümünü hər hansı vasitə, yaxud hərəkətlə tezləşdirmək, həyatın davam etməsinə kömək edən süni tədbirlərin dayandırılması qadağandır. Xəstəni bilərəkdən evtanaziyaya meyl etdirən və ya evtanaziya edən şəxs qanunla müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyır”. Qanunverici evtanaziya anlayışına dair analoji tərfi Azərbaycan Respublikası Cınayət Məcəlləsinin 135-ci maddəsində də vermişdir: “Evtanaziya, yəni xəstənin xahişi ilə onun ölümünü hər hansı vasitə, yaxud hərəkətlə tezləşdirmə və ya onun həyatının davam etməsinə kömək edən süni tədbirləri dayandırma – iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə və ya edilməməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”. Buna oxşar leqal tərfi Rusiya Federasiyasının “Vətəndaşların sağlamlığının qorunması əsasları haqqında” Qanununun 45-ci maddəsində və Cınayət Məcəlləsinin 105-ci maddəsində tapmaq olar. Nəzəriyyədə evtanaziyanın əsas iki növü mövcuddur:

- Passiv evtanaziya məqsədli şəkildə xəstənin ağrıların azaldılmasından başqa heç bir müalicə üsulunun istifadə edilməməsi və faktiki olaraq müalicəsinin dayandırılması və ya onun yaşamasını təmin edən xüsusi cihazlardan ayrılması anlamına gəlir;

- Aktiv evtanaziya könüllü qaydada birbaşa olaraq xəstənin müraciəti və ya xüsusi istəyi ilə müəyyən vasitələrlə (xəstənin bədənində zəhərli maddənin yeridilməsi və ya sair üsullarla) mərhəmət motivini rəhbər tutaraq ölümünün reallaşdırılmasıdır.

Hesab edirəm ki, evtanaziyanın istənilən formada “ölüm hüququ” kimi leqallaşdırılması tibb elminin inkişaf tendensiyalarına, bioetikanın mövcud prinsip və normalarına, ümumilikdə humanizmin və hüququn əsas prinsiplərinə zidd hesab olunmalıdır. Bu nöqtəyə nəzərdən, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində haqlı olaraq təsbit olunduğu kimi, evtanaziya hüquqa zidd cinayət əməli olaraq normativ-hüquqi aktlarda öz əksini tapmalıdır.

I. EVTANAZIYANIN TİBBİ VƏ BİOETİK ASPEKTLƏRDƏN YOLVERİLMƏZLİYİ

Qədim yunan mütəfəkkiri Protaqorun tezisində deyilirdi ki, “hər şeyin meyarı insandır...”. İnsan həyatı isə ona bəxş edilmiş ən dəyərli nemətdir. Bu nemətin hər hansı iqtisadi baxımdan ölçülməsi, maddiyyatın insan həyatından üstün tutulması mənəviyyətsizliyə və humanizmin təməl prinsiplərinə tamamilə ziddir. Tibb elminin və həkimlərin üzərinə bununla bağlı ali məsuliyyət düşür – insanın bir varlıq kimi həyatını və sağlamlığını istənilən şəraitdə və halda təmin etmək. Cəmiyyət onlardan birmənalı olaraq məhz bu vəzifənin icrasını tələb etməlidir. Bugünədək hər bir həkimin and içdiyi “Hippokrat andı” özündə bu cümləni əks etdirir: “Mən heç kimə öz istəyi ilə belə ölümcül vasitə verməyəcəm və oxşar niyyət üçün yol göstərməyəcəm...”. XVI-XVII əsrlərdə yaşamış Frensis Bekonun qeyd etdiyi həkim tərəfindən “xəstəliyin yaratdığı əzab və izzətləri yüngülləşdirmək” vəzifəsi onun yalnız evtanaziya vasitəsi ilə öldürülməsi kimi şərtlənməməlidir, çünki tibb elminin vacib sahələrindən biri olan müasir anesteziologiya xəstəliyin yaratdığı həmin əzab və izzətləri ən azı minimuma endirmək səviyyəsinə qədər inkişaf etmişdir. Bu baxımdan evtanaziyanın tətbiqi bioetikaya və tibbin ümumi təyinatına zidd bir əməl kimi hələ 1949-cu ildə Ümumdünya Tibb Assambleyası tərəfindən qəbul edilmiş və indiyədək müəyyən əlavələrlə qüvvədə olan Beynəlxalq Tibbi Etika Məcəlləsinin müvafiq müddəaları ilə qadağan olunur.

Elm sübut edib ki, hər bir insanın orqanizmi individual və unikalıdır. Təkbir edilməz faktıdır ki, ölümcül və

çarəsi tapılmayan xəstəliklərlə mübarizə aparan, həmin xəstəliklərə qalib gələn insanlar vardır. Həkimlərin proqnozlarına baxmayaraq, müəyyən uzun müddətdən sonra komadan reabilitasiya alan insanların sayı da kifayət qədərdir. Evtanaziyanın leqallaşdırılması həmin insanlara verilmiş ən dəyərli neməti – onların həyatını əllərindən alınması şansını artırır.

Mübarizə inkişafa aparan bir yoldur. İnsanlar xəstəliklərlə mübarizə aparmasa, onlar tərəfindən məğlub olmağa məhkumdurlar. İnsanların müəyyən ölümcül xəstəliklərlə mübarizəsi yeni müalicə preparatlarının icadına, reanimatologiyanın, anesteziologiyanın, onkologiyanın, farmakologiyanın və tibbin digər sahələrinin inkişafına, ümumilikdə tibbin qradasiyasına gətirib çıxarır. İllərlə müalicəsi mümkün olmayan və keçmişdə millionlarla insanların ölümünə səbəb olan ağır xəstəliklərin tibb elmi tərəfindən çarəsi tapılmışdır. Bunların hamısı insanların həmin ölümcül xəstəliklərlə mübarizəsi nəticəsində ərsəyə gəlmişdir. Fikrimcə, evtanaziyanın leqallaşdırılması insanların müəyyən xəstəliklərə təslim olmasına daha çox sövq edə, bununla da həmin xəstəliklərin çarəsinin tapılmasını və ümumilikdə tibb elminin inkişafını xeyli ləngidə bilər. Hər hansı ölümcül xəstəliyə təslim olma gələcəkdə həmin xəstəliklərdən digər insanların da ölümünü labüdləşdirir.

Mühüm bir faktıdır ki, Ümumdünya Tibb Assambleyasının 1987-ci ildə baş tutmuş 39-cu sessiyasında “Evtanaziya deklarasiyası” qəbul edilmişdir. Həmin deklarasiyada qeyd edilir ki, “evtanaziya qəsdən xəstəni həyatdan məhrum etmə kimi hətta həmin xəstənin və ya onun yaxınlarının oxşar müraciəti əsasında etik deyildir”. Həmin Deklarasiya Ümumdünya Tibb Assambleyasının 2015-ci ildə keçirilmiş və bugünədək sonuncu sayılan 200-cü sessiyasında da təsdiqlənmişdir.

II. EVTANAZIYANIN HUMANİZMƏ VƏ HÜQUQA ZİDD ƏMƏL KİMİ QADAĞAN EDİLMƏSİNİN ZƏRURİLİYİ

Niderland, Lüksemburq, Belçika və İsveçrə kimi Avropa ölkələrinin evtanaziyanı müəyyən formada leqallaşdırmalarına baxmayaraq, Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının 25 yanvar 2012-ci il tarixli Rezolyusiyası Avropa ölkələrinin evtanaziya ilə bağlı rəhbər yanaşmasını müəyyənləşdirdi: “Evtanaziya hərəkət və ya hərəkətsizlik yolu ilə köməkçilik vəziyyəti-

də olan insanın qəsdən öldürülməsi kimi onun rifahı naminə həmişə qadağan olunmalıdır”. Məsələn, Niderlandın evtanaziyayı leqallaşdırmasını Avropa Şurasının Parlament Assambleyası “insanın fundamental hüququ olan yaşamaq hüququnun pozulması” kimi qiymətləndirir. Belə ki, 4 noyabr 1950-ci il tarixli “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının “Yaşamaq hüququ” adlanan 2-ci maddəsinə əsasən, “heç kəs qanunla ölüm cəzası nəzərdə tutulmuş cinayət törətməyə görə məhkəmə tərəfindən çıxarılmış belə hökmün icrasından başqa, həyatından məhrum edilə bilməz”. Bu Konvensiya mübahisəli termin olan və heç bir hüquqi xarakterə malik olmayan, belə demək mümkünsə, hüquqi absurd hesab edilən “ölüm hüququ” anlayışını təsbit etmir. Ümumiyyətlə, “ölüm hüququ” anlayışının pozitiv qaydada qanunvericilikdə təsbit edilməsi son dərəcədə təhlükəlidir, çünki insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatçısı kimi dövlətin subyekt olaraq yaşamaq hüququna müdaxiləsi istiqamətində aktivliyi tələb olunacaq. Bu isə, insanın təməl və təbii hüququ hesab edilən yaşamaq hüququna tamamilə ziddir.

İdeal insanın mövcud olmadığı kimi, ideal cəmiyyətin də mövcudluğu qeyri-mümkündür. Hər bir cəmiyyətin reallığında neqativ faktorlar olduğu üçün, evtanaziyanın leqallaşdırılması gələcəkdə müəyyən səbəblərdən daha çox insan ölümünə və cinayətə yol açacaq. Belə ki, cəmiyyətdə evtanaziyadan sui-istifadə etmə halları istisna edilmir. İnsanlar öz qohumları və ya digər şəxslər tərəfindən müəyyən təzyiqlə rastlaşa bilərlər. Məsələn, evtanaziyayı leqallaşdırmış Amerikanın bəzi ştatlarında və yuxarıda adı çəkilən Avropa dövlətlərində övladların yaşlı valideyinlərinə qarşı həmin “vasitədən” istifadə etməsi ilə bağlı təzyiqlər qeydə alınmışdır. Həmin ölkələrdə evtanaziyadan sui-istifadə etmə yolu ilə həkim etinasızlığına, onun qoyduğu yanlış diaqnoza və apardığı səhv müalicəyə “bəraət” qazandırma faktlarına da rast gəlinmişdir. Məsələn, Niderland Krallığının Cinayət Məcəlləsinin 40, 293 və 294-cü maddələrinin təhlili əsasında belə təfsir edilir ki, həkim xüsusi subyekt kimi zəruri vəziyyətlərdə evtanaziyayı tətbiq edə bilər və onun bu əməli cinayət məsuliyyəti yaratmır. Bu növ qanuni şəkildə həkimə bir “cəllad” kimi insanın həyatına qəsd etmək səlahiyyətini verən müddəalar reallıqda praktiki baxımdan insanlar üçün təhlükə mənbəyidir.

Cəmiyyətdə iqtisadi baxımdan “artıq olan” insanların tibbi xərcləri qarşılaya bilməyəcəyi səbəb-

dən, ailələrinə və yaxınlarına “yük” olmaları deyər evtanaziyaya razılıq vermələri labüddür. Evtanaziyanın leqallaşdırılması, bir qayda olaraq, cəmiyyətdə belə bir “mənəvi bərc” formasında tendensiya yaradacaq. Həmçinin müəyyən hallarda evtanaziyaya razılaşmış insan öz sağlam orqanlarını ehtiyacı olan şəxslərə verilməsi ilə bağlı müraciət edir. Evtanaziyaya qanuni qaydada icazə verilməsi insan orqanları alveri ilə əlaqədar olan şəxslərin bu sahədə daha da aktiv fəaliyyət göstərmələrinə köməklik edə bilər. Belə ki, həmin şəxslərin müxtəlif vasitələrlə insanları evtanaziyaya sövq etmələri istisna sayılmır.

Bir çox hallarda ağır xəstəliyə tutulan şəxs adətən qeyri-normal sosial davranışlar göstərir və müəyyən psixoloji sarsıntılar keçirir. Bununla bağlı həmin şəxsin nəinki evtanaziyaya razılıq vermək, hətta özünə qəsd etmək ehtimalı artır. Evtanaziyanın qanuni olaraq tətbiqi isə insanlar tərəfindən bu üsulla “özünəqəsd” hallarının sayını nisbətən artıracaq, bir növ buna sövq edəcək, çünki evtanaziyayı leqallaşdıraraq biz insanın özünə qəsd etməyinə daha da rahat, “münbit” şərait yaradırıq. Evtanaziyanın leqallaşdırılması insan həyatının ona verilmiş ən dəyərli neməti kimi əvvəlki əhəmiyyətinin qorunub saxlanılmasını şübhə altına atacaq. Cəmiyyətin demoraliza-siyası, mövcud insani dəyərlərin itirilməsi, insan həyatına dair soyuqqanlı yanaşma tendensiya kimi nisbətən artacaq.

III. EVTANAZİYAYA ALTERNATİV

Evtanaziya vəziyyətdən son çıxış yolu deyil, ona alternativ olan digər vasitələr var. Bunlardan ən önəmli si xeyirxahlığı və insanpərvərliyi təbliğ edən palliativ yardımdır. “Pallium” sözü latın dilindən tərcümədə “örtük”, “pləş” mənasını verir və metaforik olaraq palliativ yardımın əsas prinsipini əks etdirir: məqsəd xəstəni sağaltmaq deyil, “örtük qayğısı” ilə onun həyatının son anlarını daha mənalı və səmərəli etmək, fiziki və mənəvi əzab və izzətlərini minimuma endirmək, qohularının və yaxınlarının vəziyyətini yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Beləliklə, palliativ yardım tibbi və sosial fəaliyyət sahəsi kimi müalicəsi mümkün olmayan şəxslərin, onların ailə üzvlərinin və yaxınlarının fiziki, psixoloji, mənəvi, sosial və digər problemlərinin müəyyən edilməsi, qiymətləndirilməsi və bu şəxslərə yardımın göstərilməsi üzrə geniş tədbirlər sistemidir.

Birinci növbədə, tibbi göstəricilər baxımdan sağal-

ması mümkün olmayan pasiyentin iztirablarını minimuma endirmək üçün onun fiziki ağrıların dərəcəsi ölçülür və həmin ölçü şkalasına adekvat olaraq müvafiq ağrıkəsici vasitələr tətbiq edilir. Daha sonra, xəstəyə, onun ailə üzvlərinə və yaxınlarına onların yaşına, peşəsinə, dini inanclarına, arzularına və digər vacib amillərə uyğun olaraq mənəvi dəstək göstərilir. Həmin dəstək insanın ölümündən sonra da onun qohmlarına və yaxınlarına münasibətdə ehtiyac duyulacaq qədər qarşılıdır.

Kompleks şəkildə palliativ yardım göstərən məkan olan hospislərin böyük əhəmiyyəti vardır. Hospis sözü latın dilindən tərcümədə (“hospes”, “hospitium”) “qonaqpərvərlik” kimi tərcümə olunur və müasir günümüzə daimi və ödənişsiz olaraq sağalmaz pasiyentlərə və onların yaxınlarına həm xəstənin sağlığında, həm də onun vəfatından sonra peşəkar mütəxəssislər və xeyirxah insanlar tərəfindən tibbi, sosial, psixoloji, mənəvi və hüquqi yardım göstərən müəssisə anlamını verir. Xospis hərəkatının liderlərindən biri olmuş və 1967-ci ildə ilk dəfə olaraq London şəhərində müasir tipli xospisin əsasını qoymuş həkim Sesiliya Sanders qeyd edirdi ki, “həkimin iştirakı ilə ölüm haqqında müraciətlər yalnız o halda baş verir ki, xəstələr müasir xospis xidmətlərinin necə fəaliyyət göstərməsindən xəbərsiz olurlar”. Maraqlı faktdır ki, Sesiliya Sanders 2005-ci ildə vaxtilə özü tərəfindən əsas qoyulmuş xospisdə onkoloji xəstəlik səbəbindən 87 yaşında ömrünü başa vurmuşdur. Bir çox qabaqcıl ölkələrdə artıq uğurla fəaliyyət göstərən bu müəssisələr, təəssüflər olsun ki, Azərbaycanda hələ ki, fəaliyyət göstərmir. Bunun isə əsas səbəbi palliativ yardım haqqında cəmiyyətimizin üzvlərinin kifayət qədər məlumatlı olmamasıdır. Şəxsi mülahizələrimə görə ölkəmizdə bu istiqamətdə maarifləndirici işlərin aparılması zəruridir.

Palliativ yardım ölümü təbii proses kimi nərərdən keçirir, onun daha tez baş verməsinə və ya gəlişinin uzadılmasına çalışmır. Humanist cəmiyyətin ən böyük nailiyyətlərindən biri olan palliativ yardım həm də insanların sağalma haqqında ümidlərini əlindən almır. Ömrü ağrısız, əzabsız, zülməz başa vurmaq, yarımçıq qalmış işləri bitirmək, doğma və yaxınlar ilə “halallaşmaq” və ləyaqətlə vidalaşmaq, insanın ölümündən sonra itki ağrısını çəkən yaxınlarına mənəvi dəstək olmaq, “dünyasını dəyişmək” anlayışını “ləyaqətli həyat və ləyaqətli ölüm” anlayışı ilə bərabərləşdirmək palliativ yardımın fəlsəfəsini əks etdirir.

NƏTİCƏ:

Qeyd edildiyi kimi, müasir tibb elminin inkişafı, hüququn və bioetikanın formalaşmış əsas prinsipləri və normaları, humanizm ideyaları və mövcud alternativlər evtanaziyanın sosial-hüquqi hadisə kimi mövcudluğunu məqsədəuyğun hesab etmir və qanuni olaraq tətbiqinə icazə vermir. Evtanaziyanın həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan hüquqi absurd hesab edilən “ölüm hüququ” anlayışı kimi qanunvericilikdə təsbiti nəinki ondan sui-istifadə hallarının mövcudluğunu, həmçinin cəmiyyətin demoralizasiyası, insan həyatının ali dəyər kimi hesab edilməsi ideyalarının sarsılması və ona dair soyuqqanlı yanaşmanın artma ehtimalı ilə şərtlənməsini istisna etmir.

Beləliklə, evtanaziya mahiyyət etibarilə bir insanın öz istəyi ilə olsa belə digər insan tərəfindən qəsdən öldürülməsi, yaxud məqsədli şəkildə onun ölümünə şərait yaradılmasıdır. Bu əməl istənilən formada və şəraitdə mərhəmət motivi əsasında törədilməsindən asılı olmayaraq cinayət əməli kimi qanunvericilikdə öz əksini tapmalıdır.

Evtanaziya daha effektiv alternativ sayılan və uğurla tətbiq olunan palliativ yardım, evtanaziya fərqli olaraq, bioetikaya zidd deyil, tibb elminin inkişafına mənfi təsir göstərmir, ümumilikdə humanizmin və hüququn əsas prinsiplərinə cavab verir. Geniş tədbirlər sistemi kimi əlillərə, ahıllara, ağır yataq xəstələrinə, xəstəliyin ağırlaşan və geridönməz mərhələsi diaqnozu qoyulmuş pasiyentlərə həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə kompleks şəkildə ödənişsiz əsaslarla tibbi, sosial, psixoloji, mənəvi və hüquqi xidmətlər göstərən palliativ yardım nəinki sağalma mümkün olmayan xəstənin son günlərini ağrısız və daha mənalı yaşamasına köməklik edir, həmçinin onun ailə üzvlərinin və yaxınlarının vəziyyətini yaxşılaşdırır, itkiləri ilə bağlı müəyyən problemlərini qarşılamağa yardımçı olur.

Yuxarıda yazılanları təhlil edərək belə məntiqi nəticə çıxarmaq olar ki, XVI-XVII əsrlərdə yaşamış ingilis alimi və filosofu Frensis Bekonun qeyd etdiyi “həkimin vəzifəsi nəinki xəstəni sağaltmaq, həmçinin xəstəliyin yaratdığı əzab və iztirabları yüngülləşdirməkdən ibarətdir...” ifadəsi müasir tibb elminin və insanpərvərlik ideyalarının inkişafı dövründə evtanaziyanın deyil, məhz palliativ yardımın fəlsəfəsini əks etdirir.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYATLAR SİYAHISI:

1. Бэкон Ф. Сочинения. В 2-х томах. Т.I. Москва – 1971. С.269.
- 2.Капинус О.С. Эвтаназия как социально-правовое явление: диссертация доктора юридических наук. Москва – 2006. С.344.
3. Ковалев М.И. Право на жизнь и право на смерть // Государство и право. №7. Москва – 1992. С.72.
4. The painless killing of a patient suffering from an incurable and painful disease or in an irreversible coma.
5. Sjef Gevers. Euthanasia: law and practice in The Netherlands. British Medical Bulletin. №2. Oxford University Press – 1996. P.326.
6. <http://www.e-qanun.az/framework/4078>, 30.11.2018.
7. <http://www.e-qanun.az/code/11>, 30.11.2018.
8. Bostock David. Plato's Theaetetus. Oxford University Press – 1988. P.152.
9. Гиппократ. Избранные книги. Перевод с греческого В.И. Руднева. Москва – 1994. С.87.
10. <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-euthanasia>, 30.11.2018.
11. Parliamentary Assembly. Council of Europe. Protecting human rights and dignity by taking into account previously expressed wishes of patients, Res. № 1859, 25 January 2012.
12. Parliamentary Assembly. Council of Europe. Legalisation of euthanasia in the Netherlands is a violation of human rights, Doc. 9098, 14 May 2001.
13. <http://www.e-qanun.az/framework/1405>, 30.11.2018.
14. Сесилия Сандерс. Помощь умирающим // Здоровье мира. №11. ВОЗ – 1982. С.16.

